

Deportacije iz Rumunije

Vasile Ionescu

Deportacija nomadskih Roma, jul – avgust 1942. godine | Deportacija sedentarnih Roma koji su smatrani „nepoželjnim”, septembar 1942. godine | Tretman Roma u Pridnjestrovlju | Posleratne godine i tretman deportacije Roma u suđenjima za ratne zločine | Budućnost prošlosti: priznavanje ropstva i holokausta nad Romima

➤ Rumunska država skoro sto godina posle ukidanja ropstva 1856. godine nije obraćala pažnju na sudbinu Roma. Fašistička Gvozdena garda je, tek skoro dve godine nakon što je došla na vlast, započela s masovnim deportacijama Roma. Kao i mnogi Jevreji, Romi su prebačeni preko reke Dnjestar i smešteni u jugozapadnu Ukrajinu, takozvano Pridnjestrovlje. Prilikom deportovanja oni nisu mogli sa sobom da ponesu vredniju imovinu i morali su da istrpe dve godine gladi, bolesti i smrti. Samo je polovina deportovanih Roma uspjela da preživi do marta 1944. godine, kada je Rumunija počela sa evakuacijom svih svojih građana iz Pridnjestrovlja.

RUMUNIJA 1941 – 1942.

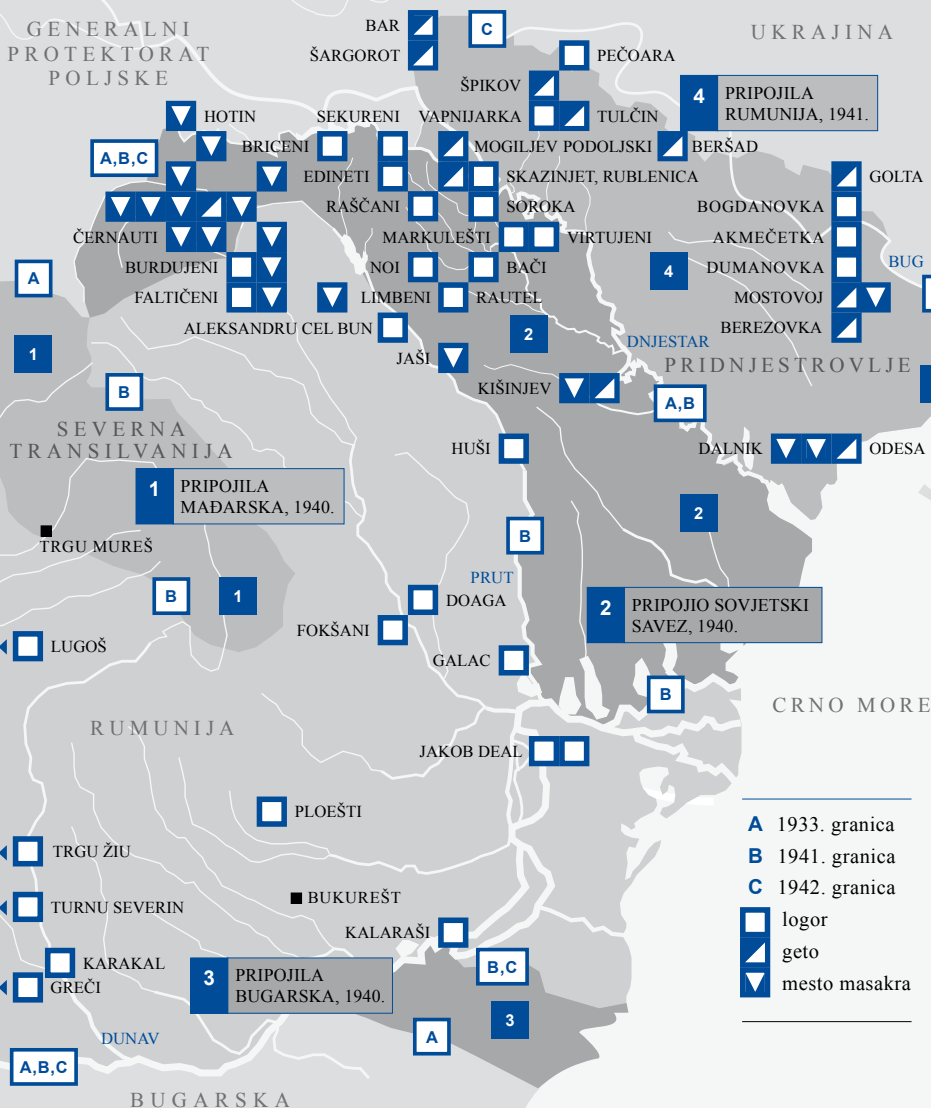
II.1A (na osnovu Ioanid 2000, p. xxvi)

LOGORI, GETOI I MESTA MASAKRA U RUMUNIJI 1941 – 1942.

II.1B (na osnovu Ioanid 2000, p. xxvi)

UVOD

Državna politika rumunske države dosta vremena nakon oslobođenja Roma od ropstva sredinom XIX veka, pa čak i tokom nekoliko decenija pre Drugog svetskog rata, nije se bavila pitanjem Roma. U nedostatku bilo kakvih mera integracije, ukidanje ropstva je u osnovi značilo oslobađanje bivših robovlasnika svake odgovornosti prema bivšim robovima. Na ovaj način dodeljena sloboda transformisana je u novi oblik ekonomske zavisnosti, koja je čak bila i veća nego prethodne. U potrazi za sredstvima za život, velika većina oslobođenih Roma bila je prisiljena da se ponovo vrati nomadskom načinu života. Ostali su,

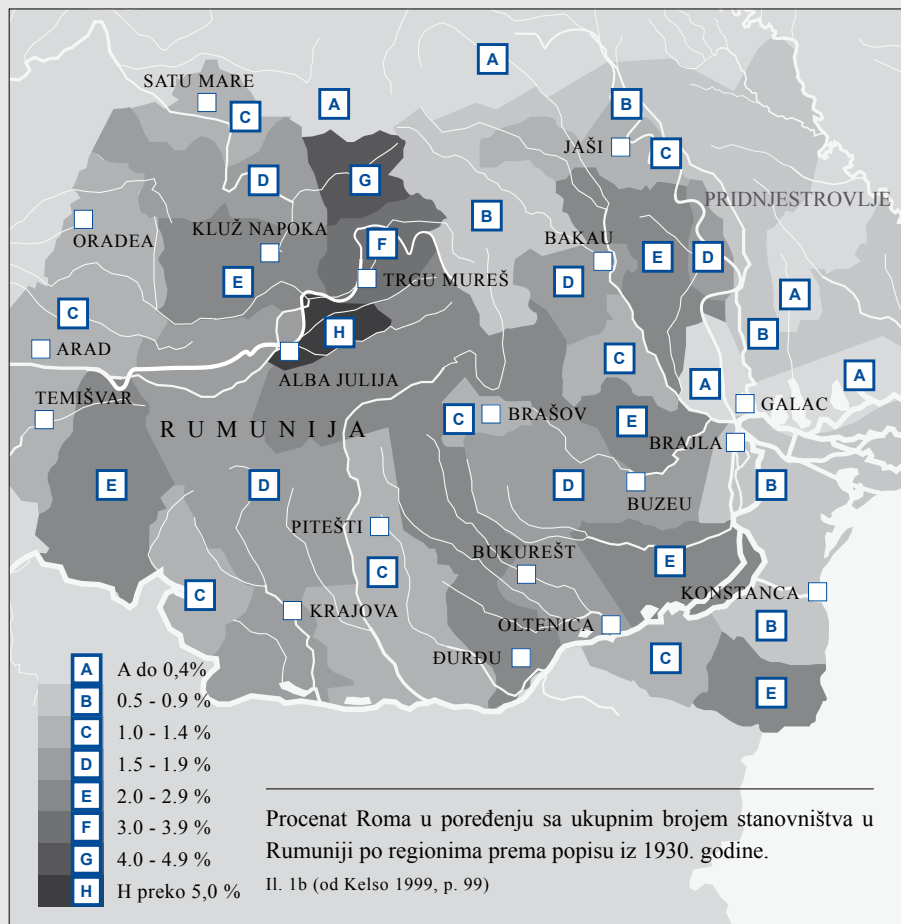
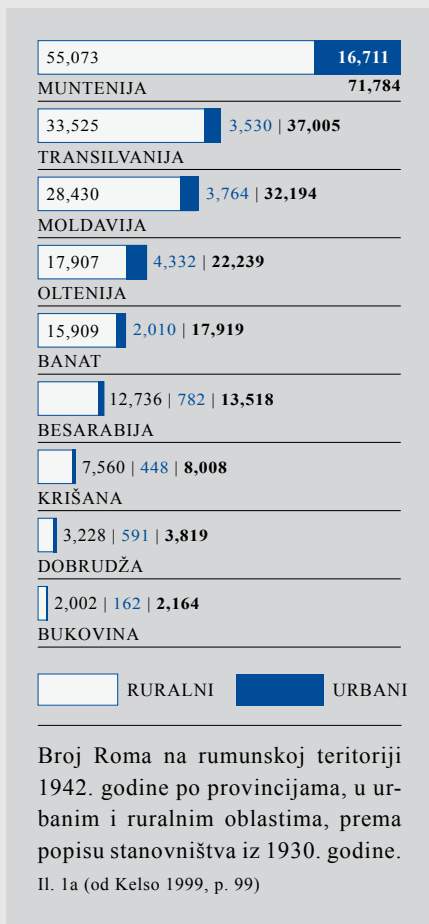

- A 1933. granica
- B 1941. granica
- C 1942. granica
- logor
- ▤ geto
- ▾ mesto masakra

Deportacija nomadskih Roma, jul – avgust 1942. godine

Deportacija sedentarnih Roma koji su smatrani „nepoželjnim”, septembar 1942. godine

Tretman Roma u Pridnjestrovlju

kao deo istorijskog talasa migracije, otišli u Zapadnu Evropu, uprkos represivnim merama u tim državama.

Međutim, većina Roma nastavila je da živi na periferiji rumunskih gradova i sela, i korišćena je kao nekvalifikovana radna snaga koja se izdržavala od rada u tradicionalnim zanatima. Diskriminacija koja je postojala u doba srednjovekovnog razizma prema verskim „izopštenicima” je prekinuta, međutim, nova jaka osećanja bila su usmerena ka isključivanju Roma („starih Roma”) iz borbe za osvajanje razvojnih sredstava (posebno u slučaju Jevreja,

zvanim „novi Romani”). Izgrađena na temelju etničke nacije, slične onoj u zemljama istočne Evrope, moderna rumunska država suočila se, i još uvek se suočava, s konstantnim prisustvom sindroma neprihvatanja i izopštavanja „ostalih”, koji je imao bolne posledice kroz njenu istoriju.

Situacija je dostigla kulminaciju posle 1940. godine, kada je zemlja potpala pod nacističku i ideološku dominaciju. Po dolasku na vlast, Gvozdena garda po prvi put je razmišljala o usvajanju rasne politike prema Romima. U listu garde, „Cuvântulu”, 18. januara 1941. godine objavljen je članak

u kom se isticalo da je vladin „prioritet cigansko pitanje” i predlagalo da se donese odgovarajući zakon kako bi brakovi između Rumuna i Roma bili proglašeni kao nelegalni i kako bi se Romi postepeno izolovali u neku vrstu getoa. Tokom iste ove decenije Romi su postali meta rumunskih pristalica eugenike. [Il. 3]

U tom kontekstu, rumunska vlada odlučila je da deportuje Rome u Pridnjestrovlje. Odlučeno je da se u prvoj fazi deportuju svi nomadski Romi bez izuzetka, a da zatim usledi deportacija sedentarnih Roma koja bi trebalo da se obavlja postepeno. [Il. 6]

DEPORTACIJA NOMADSKIH ROMA, JUL – AVGUST 1942. GODINE

Deportacije su započele 1. juna 1942. godine deportovanjem nomadskih Roma. Tog dana, žandarmerija je

počela da ih sakuplja u glavnim gradovima i da ih šalje u Pridnjestrovlje. General Antonescu lično je naredio „deportaciju svih nomadskih Cigana iz logora u celoj zemlji”. Romi su išli pešice ili su prevoženi vagonima od jedne do druge stanice,

pa je njihovo putovanje trajalo i po nekoliko nedelja. Zvanično, operacija je završena 15. avgusta 1942. godine. Oni Romi koji su bili na frontu ili su bili mobilisani u zemlji u periodu deportacije, bili su izbačeni iz vojske na osnovu naredbe Generalštaba vojske,

II. 2
Grupa polunomadskih Roma u Rumuniji slikana pre deportacije.
(od Kelso 1999, p. 102)

„CIGANI ĆE BITI STERILISANI U KOD KUĆE”

U skladu sa idejom Roberta Ritera, intelektualnog kreatora romske tragedije u nacističkoj Nemačkoj, rumunski „istraživači” smatrali su Rome kugom:

„Nomadski i polunomadski Cigani biće zatvarani i prisiljeni na rad u logorima. Tamo će dobiti drugu odeću, biće im skraćene brade i kosa, njihova tela sterilisana [...]. Sami će zarađivati za svoj život. Posle jedne generacije, možemo ih se rešiti. Na njihovo mesto, možemo dovesti etničke Rumune iz Rumunije ili iz inostranstva, koji su sposobni da kreativno odrade posao koji im se da. Sedentarni Cigani će biti sterilisani kod kuće [...]. Na ovaj način, periferije naših sela i gradova više neće biti izvor zaraze, već etnički zid koji će biti od koristi našoj naciji.”

II. 3

(prevod iz Făcăoaru, Gheorghe (1941) Câteva date în jurul familiei si statului biopolitic, Bucureşti)

poslati kući i naterani da za svojim porodicama odu u Pridnjestrovlje.

Do 2. oktobra 1942. godine ukupno 11.441 Roma bilo je deportovano u

Pridnjestrovlje (2.352 muškaraca, 2.375 žena i 6.714 dece). [II. 2]

DEPORTACIJA SEDENTARNIH ROMA KOJI SU SMATRANI „NEPOŽELJNIM”, SEPTEMBAR 1942. GODINE

Oni koji su određeni da budu deportovani prvi smatrani su „opasnim i nepoželjnim” zajedno s njihovim porodicama – ukupno 12.497 pojedinaca. Preostali deo njih od 18.941 deportovan je kasnije. U vreme deportacije nomadskih Roma, vlasti još uvek nisu pripremile definitivni plan postupanja prema sedentarnim Romima. Trebalo

je da budu deportovani u Pridnjestrovlje ili zatvoreni u logore u Rumuniji. Konačno, vlasti su se odlučile za deportaciju. Prema prvobitnom planu, Rome je trebalo transportovati brodovima u Pridnjestrovlje u julu, prvo Dunavom, a zatim preko Crnog mora. Ovaj detaljni plan je odmah odbačen te su oni bili transportovani vozom. Jon Antonesku naredio je da akcija započne 1. avgusta 1942. godine. Međutim, deportacija sedentarnih Roma nije započela pre septembra. Trajala je od 12. do 20. septembra 1942. godine, uz pomoć devet specijalnih vozova i započeta je u neko-

liko različitih gradova u zemlji. Izmenom plana u delu prelaska s vode na kopno objašnjava se to što deportacije nisu započele pre septembra 1942. godine. Tokom tog meseca, 13.176 sedentarnih Roma deportovano je u Pridnjestrovlje. Istovremeno, Romi su isterani iz svojih domova bez osnovnih stvari i nisu imali vremena da prodaju svoju imovinu, tako da su lokalne žandarmerije i policijske stanice često kupovale po ekstremno niskim cenama imovinu i stoku koju su Romi ostavili. „Nacionalni centar za romanizaciju” konfiskovao je kuće i sve preostale stvari deportovanih Roma.

TRETMAN ROMA U PRIDNJESTROVLJU

Romi su bili naseljeni na granicama ili u selima istočnog Pridnjestrovlja na obali Buga, u okruzima Golta, Očakov, Berezovka i Balta. Neki

Romi su bili smešteni u kolibama, a neki u kućama. Nekoliko sela u Bugu je kompletno evakuisano za tu svrhu, iz kojih je ukrajinsko stanovništvo

Vasile Jonita imao je četrdeset godina kada su mu policajci naredili da mora da napusti selo i da se preseli u Pridnjestrovlje:

„Godinu pre toga u novinama su počeli da se pojavljuju članci o deportaciji. Bio sam u kafani i neki Rumuni koji su čitali novine su rekli: „Vidi čoveče, ovde piše da će svi Cigani biti poslani u Pridnjestrovlje.” Nismo verovali da će se to dogoditi. Nismo očekivali da će nas poslati tamo. Pre deportacije, u zemlji je bilo savršeno. Živeli smo s ljudima u slozi. Prihvatili smo jedni druge. Bili smo uhvaćeni na prepad, nepripremljeni. Ljudi je tada trebalo da reaguju, mnogi ljudi je trebalo da se probude. Bilo je ljudi koji su protestovali, neki učeni i pametni ljudi, ali bez ikakvog rezultata.

Ja sam izrađivao bakarno posuđe za kućnu upotrebu. Moj otac me je naučio. To je zanat koji se uči, a potiče od davnina. Učili smo od starijih. Seoski policajac koji me je znao rekao mi je: „Moraš da ideš, kao i ostali, u Pridnjestrovlje.” Rekao sam: „Zašto ja? Vidi, daću ti nešto novca.” Ja sam mu dao 1.000 leja. I bakarni lonac koji sam napravio. Policajac mi je rekao: „U redu, sakrij se dok ne prođe ovaj talas besa i zla. Onda ću ti pomoći.” Ali izgleda da se Ciganinu čija je porodica poslata tamo to nije dopalo pa me je prijavio vlastima. Rekao im je da sam se skrivao, i onda su došli i odveli mene i moju porodicu u Pridnjestrov-

je. Policajac je pokušao da održi svoje obećanje i da mi pomogne. Otišli smo kolima i konjima, moja žena i četvoro dece. Ja sam imao četiri brata i sestru koja se zvala Natalija koja je otišla. Policija i policajci su me pratili. Prebacivan sam iz mesta u mesto u Pridnjestrovlju.

Na putu do Pridnjestrovlja bili smo tučeni, (ali) rumunski policajci su nas manje tukli. S druge strane, kad smo prošli Besarabiju tamo su nas svi tukli. Antonesku je mrzeo Cigane. On je bio od onih koji su nas mrzeli i koji su nam naneli štetu. Kad smo stigli tamo oni su nam se rugali i prisilili nas na težak rad, radili smo kao životinje. Tamo su nas držali dve godine i uopšte nas nisu štedeli.

U Pridnjestrovlju svi smo živeli na otvorenom, osim onih koji su imali kola i koji su mogli da spavaju u kolima ili pod njima. To mesto je bilo neka vrsta poljane, koja je bila veoma duga i ravna. To je bilo otvoreno polje. Bilo je toplo zbog toga što je bilo proleće ili leto i mogli smo da budemo napolju, nije nam bio potreban krov. U to vreme nismo imali kuće. Bilo je možda 10.000 porodica. Bili smo sasvim sami. Ali kada je došla zima, onda su nas odatle odveli u veliki grad. Smestili su nas u neku vrstu kuće, štalu gde su živeli životinje. Stotine porodica zajedno je bilo smešteno sa ukrajinskim narodom: davali su nam šaku kukuruza i po jedan krompir na dan. Davali su nam po 200 grama kukuruzne kaše s kojom ništa

nismo mogli da uradimo; u njoj je bilo peska. Umirali smo od gladi.

Tamo je bilo svih vrsta Cigana. Prvi koji su bili deportovani bili su nomadi i polunomadi. Ali posle toga slati su i oni koji nisu govorili romski jezik (romani). Međutim, naš život je bio lakši u poređenju s nomadskim Ciganima koji su bili van štale. Oni su napravili kućice od zemlje i morali su tamo da žive. Oni su tako loše živeli da su morali da jedu njihove konje koje su tako mnogo voleli. U ono vreme konji su bili sveti, posebno za njih pošto su bili nomadi. Oni su imali dugu kosu i drugačiju, šareniju odeću. Polunomadi, kao mi, lakše su živeli nego nomadi koji su maltretirani zbog toga što su ih smatrali drukčijima.

Deportacija Jevreja je započela mnogo pre naše. Većina ih je ubijena. Pre toga, njih su odabirali njihovi krojači, obučari i drugi. Poslati su u Nemačku na rad. Oni koji nisu odgovarali standardima vlasti, bili su ubijeni. Jevreji bi kopali velike grobove, oni bi ih stavljali na ivicu i pucali na njih iz automata [...]

Oni koji su nas čuvali odmah su ga ubili. Na njega su pucali iz automata. Polje suncokreta je bilo otprilike na dvadeset do trideset metara ispred nas. Ali kada bi osoba prešla liniju, ona bi bila ubijena. Nismo mogli da pobegnemo. Zato što ako bismo pobjegli, oni bi nas uhvatili i ubili. Ukoliko bi nas uhvatili u vozu, izbacili bi nas iz njega i ubili.

alocirano u centralne delove zemlje. Ove takozvane ciganske kolonije u Pridnjestrovlju brojale su nekoliko stotina ljudi (u početku ih je bilo čak na hiljade). Konfiskacija njihovih konja i kola, koji su im služili i kao „mobilne kuće” i kao sredstvo za sticanje prihoda, veoma loše je uticala na Rome.

Romima nije obezbeđeno dovoljno hrane, a sami nisu bili sposobni da se izdržavaju. Vlada nije slala nikakve pakete; ponekad hrana nedeljama uopšte nije bila distribuirana.

Romima takođe nisu bila obezbeđena drva za grejanje, tako da nisu mogli ni da spremne hranu ni da se ogreju. Odeća je bila još jedan veliki problem, pošto deportovanim Romima nije bilo dozvoljeno da ponesu sa sobom bilo kakvu odeću ili lične stvari. Deportovanim su nedostajale najosnovnije stvari, uključujući i posuđe za spremanje hrane. Medicinska pomoć skoro da nije postojala, njima su, takođe, nedostajali i lekovi. [II. 5]

Do proleća 1943. godine, deportovani su se nalazi-

li u dramatičnom položaju u svakom pogledu. Umrlo je na hiljade Roma. U stvari, skoro sve smrti rumunskih Roma dogodile su se u zimu 1942/1943. godine. U izveštaju prefekta okruga Landau prefektu Berzovke u vezi sa epidemijom tifusa, koja se pojavila sredinom decembra 1942. godine u romskim logorima, tvrdi se da se broj Roma u Landau smanjio sa oko 7.500 na oko 1.800–2.400. Situacija u Landau je bila izuzetak, ali je broj preminulih bio visok u svim mestima. [II. 9]

Ja sam se bavio poljoprivredom, žeo pšenicu i kopao. Više bih voleo da odem u rat, jer bi tako moja porodica ostala kod kuće i ja ne bih morao da se brinem svakog dana. Za mene bi bilo lakše da budem sam nego s mojom porodicom za koju moram da se brinem. Nisam ništa mogao da donesem svojoj deci. Gledao sam ih kako umiru od gladi, kako se razboljevaju.

Mnogo ljudi je umrlo od gladi. Tamo gde su ležali na zemlji, umirali bi posle izvesnog vremena od gladi i ostajali tamo da leže. Tamo nismo imali groblja. Kopali smo plitke grobove s malo zemlje. Moj brat je umro od gladi, tuge i bolesti. Kada smo ga sahranjivali nismo imali dovoljno snage da iskopamo dublji grob. Ostavili smo ga skoro na površini. Pokrili smo ga s malo zemlje i odozgo stavili biljke.

Bog i porodica su me održali. Mislilo sam na povratak i moj stariji brat nas je stalno bodrio. Rekao nam je da moramo da živimo. Morali smo da preživimo kako bi se vratili. Tamo je mnogo ljudi umrlo od gladi. Tri četvrtine. Jedna četvrtina je preživela. Nismo se više svađali. Glad je bila tako velika da su jači zagorčavali život slabijima. To je bila borba za opstanak. Nismo znali kako da pobegnemo. Kada smo videli koliko je situacija teška naša jedina nada bio je Bog. Mi nismo više mislili na ljude. Nismo mislili da nam mogu pomoći.”

II. 4 (iz Kelso 1999, pp. 118ff.)

„GENERALNO, STANJE U KOM SE CIGANI NALAZE JE UŽASNO”

U izveštaju koji je potpisao obavешtanjac objašnjava se situacija u okrugu Očakov 5. decembra 1942. godine:

„Zbog neuhranjenosti, neki Cigani, a njih je bilo najviše, toliko su izgubili na težini da liče na žive skelete. Svakog dana, posebno u poslednje vreme, deset do petnaest Cigana umire. Bili su puni parazita. Nisu imali nikakve medicinske preglede i lekove. Bili su goli [...] i nisu imali veš niti odeću. Bilo je žena koje su bile [...] bukvalno gole. Nisu do-

bili nikakav sapun od kako su stigli, zbog toga se nisu kupali ili oprali tu jedinu košulju koju su imali.

Generalno, stanje u kojem se Cigani nalaze je užasno i skoro nezamislivo. Zbog tuge, oni su se pretvorili u senke i skoro da su podivljali. U takvom stanju su zbog lošeg smeštaja i ishrane, kao i hladnoće. Zbog gladi [...] uplašili su Ukrajinke svojim krađama. Ako je ranije bilo nekih Cigana u zemlji koji su krali [...], barem i iz navike, ovde su i Cigani koji su bili poštteni počeli da krađu zbog toga što ih je glad dovela do toga da počine ovo sramno delo.”

II. 5

PREŽIVELI DEPORTACIJU SE PRISEĆA

„Bilo je možda preko stotinu ljudi zbijenih u kola bez sedišta. Bili biste u grupi s vašom porodicom. Bila je vrućina, bio je septembar. Spavali smo jedni preko drugih. Nije bilo toaleta. Išlo se u WC kada se voz zaustavi. Prozori su imali metalne šipke debele kao prst, tako da niko nije mogao da pobegne. Gde ćemo? Policajci su nam dali salamu i hleb. Voz se zaustavljao na svakoj maloj stanici i ponekad bi stajao po ceo dan. Ako bi zamolili, jedna

osoba iz porodice mogla je da ode u grad na sat ili dva i donese hranu. Skupljali smo vodu u drvenim flašama.

Ako bi se neko razboleo, on bi ostao. Mnoge žene imale su bebe u vozu. Načinili smo mesta za njih. Ciganske žene su jedna drugoj bile babice. Jedna bi stavila svoju nogu na ženina leđa, jedna bi presekla pupčanu vrpču, jedna bi uvila bebu, a jedna bi uzela krpu, počistila nered i bacila krpu kroz prozor. [...]”

II. 6

(iz Kelso 1999, p. 110)

Kasnije se položaj Roma malo poboljšao. Budući da je koncentrisanje Roma u velike grupe potpuno otežalo rad i obezbeđenje hrane, kao i nadzor nad njima, posle dramatičnog iskustva u zimu 1942/1943. godine, vlasti su raspustile kolonije i rasporedile Rome po selima tokom proleća i leta 1943. godine. Zbog toga, Romi su počeli da žive, privremeno ili dugoročno, u mnogim selima okruga Golta, Balta, Berezovka i Očakov, gde su radili na bivšim državnim farmama i „kolhozima”, ili u radionicama ili

na drugim mestima gde su ih slabo plaćali za njihov rad.

Arhive okupatorskih vlasti u Pridnjestrovlju ili administracije nekih komuna i farmi pružaju odlične detaljne podatke o vrsti rada koji su Romi obavljali, koji uključuje poljoprivredni rad, popravku puteva i pruga, seču drva na obali Buga, seču drva u šumama i zadatke za vojsku u regionu Nikolajev (na suprotnoj strani Buga na teritoriji pod nemačkom okupacijom). Nizom mera koje su preduzete u leto 1943. godine, vlasti

su pokušale da obezbede posao za deportovane. U to vreme ove mere su nazivane „organizacijom rada”. Ovaj rad se plaćao, pa su deportovani i njihove porodice nekako mogli da zarade za život.

Neki od deportovanih su uspeli da se prilagode lošim uslovima u Pridnjestrovlju. Oni su našli svoje mesto u seoskoj ekonomiji, radili ponešto i bili zanatlije seljaka, isto onako kako su to radili u njihovim selima u Rumuniji. Jedna takva grupa, koja je uspela da sačuva svoje zanimanje i

II. 7

Jon Antonesku i Horija Sima daju zakletvu posle osnivanja Nacionalne legionarske države s generalom Antoneskuom na čelu i Simom, komandantom legionarskog pokreta, kao potpredsednikom vlade, septembar 1940. godine.

(iz Ioanid 2000, p. 194b)

donekle bila sposobna da obezbedi sredstva za svoj život, bili su Pieptarnari (proizvođači češljeva). Februara 1944. godine, 1.800 Roma koji su živeli u okrugu Berezovka zarađivalo je za život praveći i prodajući češljeve.

Međutim, svi deportovani nisu mogli da nađu posao. Zato su preduzete mere na nivou okruga ili provincija da im se obezbedi hrana. Rad različitih direkcija vlade Pridnjestrovlja, posebno direkcije za rad, koja se bavila Jevrejima i Romima deportovanim u Pridnjestrovlje, nije uvek bio dobro međusobno organizovan. U leto 1943. godine u okrugu Balta Romi su izbačeni

„IMAM ČAST DA VAS IZVEŠTIM DA SU ISCRPLJENI GLAĐU. MOLIM ZA SAVET.”

II. 8

Situacija nije svugde bila ista. U nekim mestima, Romi su se ponovo 1943. godine suočili s glađu i hladnoćom. Situacija je bila izuzetno ozbiljna u okrugu Golta. U izveštaju žandarmerijske legije Golte Generalnom inspektoratu žandarmerije od 10. maja 1943. godine opisuje se postupak istrebljivanja Jevreja i Roma:

„Imam čast da vas izvestim da je, prema proverenim informacijama iz cele zemlje, rezultat sledeći: Jevreji nisu dobijali hranu mesecima. Isto je i sa Ciganima i zatvorenici logora Golta, gde je 40 osoba zatvoreno. Oni svi rade i prisiljeni su da rade dok ne umru od gladi. Molim za savet.”

U drugom izveštaju od 22. novembra 1943. godine Prefekturi okruga Golta, legionar tvrdi da Romi, zatvoreni u radnom logoru Golta (uključujući neke koji su bezuspešno pokušavali da pobjegnu iz Pridnjestrovlja), umiru od gladi. Takođe, u septembru iste godine, Jon Stanku, „gradonačelnik Cigana” u Kamina Balki u Golti, obaveštava o tome da Romi ne dobijaju dovoljno hrane:

„Danju radimo u kolhozu, a noću patroliramo, oni nam daju veoma malo hrane: 300 grama kukuruznog brašna, 500 grama krompira i 10 grama soli po osobi, bez ikakve druge hrane; nismo dobili ulje već osam meseci.”

„MI SMO UNIŠTENI”

Jon Nejagu, koji je zimu 1942/1943. godine proveo u logoru u Landauu:

„Oni su nas smestili u veliku školu sa dva ili tri sprata. Jeli smo u istoj prostoriji u kojoj je bio toalet. Iz svake ciganske porodice umrlo je dvoje ili troje [ljudi]. Oni nisu imali kola, novac, nisu imali ništa. Primetio sam da

kada bi samo jedna osoba iz porodice ostala živa, od sedmočlane porodice, ta osoba bi izvršila samoubistvo. Mi smo uništeni. Ne mogu sada da kažem koliko je Cigana umrlo, koliko je dece umrlo, koliko majki i očeva više nisu interesovala njihova deca. Oni su pokušali da izađu živi. Ovde su (od tifusa) umrli moja svastika, moja sestra i moj mlađi brat.”

II. 9 (iz Kelso 1999, p. 116)

iz svojih kuća, preseljeni u kolibe i dođeljena im je zemlja da zarađuju za hranu. Ostale kolonije su rasformirane i Romi su raspoređeni po ukrajinskim selima, tako da su se lakše mogli prehraniti i lakše ih je bilo koristiti za rad. Čak je bilo predloga da se osnuju poljoprivredne kolonije s farmama i poljoprivrednom opremom. Žandarmerija je apelovala na prefekturu okruga da garantuju za život Roma. [II. 5]

Istovremeno, vlasti su često kritikovale činjenicu da Romi pokušavaju da izbegnu posao kada ga dobiju. Prema dokumentima, neki Romi su počeli da putuju po selima i da pro-

se. Kako bi kupili hranu, Romi su počeli da krađu: postojale su romske pljačkaške bande. Ovi deportirani stvarali su probleme rumunskim vlastima. Istovremeno, Romi su počeli da beže iz kolonija u Bugu, pojedinačno ili u grupama, i na svaki način pokušavali da se vrate u Rumuniju. Međutim, begunce su obično hvatali i vraćali. Vlasti u Pridnjestrovlju su shvatile da ne mogu ovo da zaustave. Za takve begunce predviđeni su kazneni logori, ali to nikada nije bilo realizovano. Tek u jesen 1943. godine, kada je broj begunaca Roma značajno povećan, i premašio broj od 2.000, preduzeta je

SPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmieriei
Secția III-a

SITUAȚIE - NUMERICĂ

privitoare la evacuarea țiganilor nomazi și nenomazi în Transnistria.

1) Țigani nomazi evacuați între 1 Iunie și 15 August 1942 :

Bărbați	2.352
Femei	2.375
Copii	6.714
Total=	11.441

2) Țigani nenomazi (stabili) nemobilizabili și periculoși ordinii publice, evacuați cu tremurile de evacuare între 12-20 Sept. 1942:

Bărbați	3.187
Femei	3.789
Copii	6.209
Total=	13.176

Au mai fost evacuați ulterior cu aprobări speciale, fiind infractori eliberați din închisori:

Bărbați	22
Femei	17
Copii	30
Total =	69

Total general țigani nomazi și nenomazi24.686

-----ooCoo-----

II. 10

Informacija o broju od 24.686 nomadskih i sedentarnih Roma deportovanih u Pridnjestrovlje do kraja septembra 1942. godine. Spisak je podjeljen na dve kategorije i dalje razdijeljen na muškarce, žene i decu.

(iz Kelso 1999, p. 109)

BROJ DEPORTOVANIH ROMA
I ŽRTVE

Tačan broj Roma koji su deportovani i umrli u Pridnjestrovlju još uvek nije poznat. Godine 1946, rumunska ratna komisija objavila je broj od 36.000 Roma koji su umrli u logorima u Pridnjestrovlju, ali druge statistike ukazuju na mnogo veću cifru. Ni rumunski arhivi, ni arhivi Odesa i Nikolajeva (sada u Ukrajini) nisu još uvek istraženi. Prema sadašnjim izvorima, broj Roma koji je bio deportovan u Pridnjestrovlje od juna 1942. do decembra 1943. godine nešto je veći od 25.000. Kada su rumunski građani 14. marta 1944. godine, bez obzira na poreklo, bili evakuisani iz Pridnjestrovlja, Generalni podinspektorat žandarmerije u Odesi izvestio je da se na njegovoj teritoriji nalazi 12.083 Roma. Ovom broju se mora dodati broj od oko 2.000 Roma koji su pobegli iz Pridnjestrovlja pre gore pomenutog datuma. U drugoj polovini jula 1944. godine, kada je počela da registruje one koji su se vraćali u Rumuniju, žandarmerija je registrovala 6.439 Roma, što je bio samo jedan deo preživelih, među kojima je bio veliki broj dece.

II. 11

mera da se takav logor osnuje u Golti, gde je bilo zatvoreno 475 Roma.

Položaj Roma razlikovalo se od okruga do okruga, od distrikta do distrikta, i čak od farme do farme. Zavisilo je od mnogih faktora, uključujući i to koji rumunski zvaničnik se nalazio na čelu administrativne jedinice

(okruga ili distrikta). Obezbeđivanje hrane umnogome je zavisilo od lokalnih zajednica, međutim, lokalni Ukrajinci smatrali su da su im Romi teret. Okružne vlasti su često morale da prisiljavaju ukrajinske komune i zajednice da Romima daju hranu prema rasporedu vlade Pridnjestrovlja. Položaj

Roma je takođe zavisio od toga kojoj su grupi ili podgrupi pripadali. U mestima, gde su romske zajednice uspele da obezbede da ih izdržavaju Romi su uspeli da se održe i prežive skoro dve godine deportacije. Međutim, u drugim mestima samo je mali broj uspeo da preživi. [II. 11]

POSLERATNE GODINE I
TRETMAN DEPORTACIJE
ROMA U SUĐENJIMA ZA
RATNE ZLOČINE

Posle povratka preživelih Roma iz Pridnjestrovlja u proleće i leto 1944. godine i smene režima u avgustu 1944. godine, „cigansko pitanje” nije više figuriralo na političkom dnevnom redu u Rumuniji i vraćanje prava Romima proteklo je

bez problema. Za novu vladu, Romi su ponovo postali ono što su bili pre stupanja na vlast Antoneskua: marginalizovana kategorija društva, umesto etnička manjina. Kao posledica toga, politike koje su donošene u vezi s Romima ukl-

jučivale su mere kao što je obezbeđenje uslova da se nomadski Romi nastane i ponovno uvođenje ograničenja slobode kretanja za iste grupe Roma. Nema dokaza da su deportirani Romi dobili nadoknade, a problemi Roma nisu uključeni ni u programe političkih partija.

Iako sudbina Roma tokom rata, njihovo deportovanje u Pridnjestrovlje i ubijanje, nije više bila interesantna za vladu ili javnost, tokom posleratnih suđenja za ratne zločine na kratko je ponovo diskutovano o ovim događajima. Ipak, sudbina Roma bila je marginalizovana kada se radilo o ovoj interesantnoj temi. Kada se sudilo prvoj grupi ratnih zločinaca 1945. godine, samo se u jednoj tački optužnice pominjala deportacija Roma (u slučaju poručnika Isopeskua, prefekta okruga Golta), u kojoj se on jedino optuživao za konfiskaciju romskih kola i konja. Ostatak optužnice odnosio se isključivo na ubistva Jevreja.

Slično je bilo i u slučaju suđenja Jonu Antonesku i njegovim glavnim saradnicima 1946. godine. I pored toga što se Antonesku formalno optu-

živao za deportacije Roma, tužilac nije ulazio u detalje. Zbog toga su, tokom suđenja Antonesku, problemi Roma pomenuti samo četiri puta: u optužnici, u formalnom čitanju tačaka optužnice i u izjavama koje su dali Antonesku i general Vasiliu. U optužnici se samo kratko pominje da je „hiljade nesrećnih porodica izbačeno iz svojih koliba i kućeraka i deportovano preko Dnjestrja, da je desetina hiljada muškaraca, žena i dece umrlo od gladi, hladnoće i bolesti”. U optužnici se pominje 26.000 Roma, dok je general Vasiliu priznao samo 24.000. U izjavi koju je dao tokom ispitivanja, Jon Antonesku je tvrdio da su deportacije bile motivisane poštovanjem zakona i reda: rekao je da su Romi počinili mnoge krađe, pljačke i ubistva u Bukureštu i drugim gradovima tokom rata. Isti argument ponovio je u svojoj belešci od 15. maja 1946. godine upućenoj Narodnom sudu. U to vreme, medijska pažnja usmerena na sudbinu Roma tokom rata bila je ograničena, bez obzira na to što je javnost sistematski izveštavana o detaljima suđenja.

U prvim posleratnim godinama činilo se da sudbina Roma tokom rata nikom nije bila interesantna. Jedinu inicijativu da se podrže oni koji su bili deportovani u Pridnjestrovlje pokrenula je početkom 1945. godine „Generalna unija Roma u Rumuniji”. Njen centralni komitet objavio je da je njen glavni cilj „da pruži moralnu i materijalnu podršku svim Romima, a naročito Romima koji su deportovani u Pridnjestrovlje”. Međutim, kada je 15. avgusta 1947. godine ova organizacija ponovo počela efikasnije da funkcioniše, njene aktivnosti više nisu bile usmerene na bivše romske deportirane.

Konačno, 1948. godine Romi su bili na korak do dobijanja statusa etničke manjine („kohabilitirajućeg naroda”). U Decembarskoj rezoluciji o pitanju etničkih manjina Politbiroa Centralnog komiteta Rumunske radničke partije - ključni dokument o manjinskim politikama komunističke ere - Romima je uskraćen ovaj status. Do rušenja komunističkog režima 1989. godine situacija je ostala nepromenjena.

BUDUĆNOST PROŠLOSTI: PRIZNAVANJE ROPSTVA I HOLOKAUSTA NAD ROMIMA

U oktobru 2003. godine, rumunska vlada je osnovala Međunarodnu komisiju za holokaust u Rumuniji,

kojoj su predsedavali Elie Wieselom i Jon Ilijesku, rumunski predsednik, i u čiji sastav su ušli eksperti Muzeja holokausta iz Vašingtona i Jad Vašem muzeja iz Jerusalima. Članovi komisije izradili su studiju o zajedničkoj sudbini Jevreja i Roma u holokaustu u Rumuniji koja je objavljena u novembru 2004. godine. Više

od 60 godina nakon ovih zločina po prvi put u istoriji jedna država u istočnoj Evropi uključila je u javnu i političku debatu pitanje priznavanja činjenice da je hiljade Roma ubijeno u holokaustu. To je početni korak koji bi trebalo da slede i druge evropske države i istovremeno šansa za Rome da povrate svoju prošlost.

Bibliografija

Achim, Viorel (1998) Țiganii în istoria României. București: Editura Enciclopedică | *Ioanid, Radu (2000) The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944. Chicago: Ivan R. Dee* | *Ionescu, Vasile (2000) Deportarea rromilor în Transnistria. București: Aven Amentza* | *Kelso, Michelle (1999) Gypsy deportations from Romania to Transnistria 1942-44. In: Kenrick, Donald (ed.) In the Shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 95-130*